

Az énvédő mechanizmusok kutatásának főbb irányzatai napjainkban és kezdetei Sigmund Freud és Anna Freud munkáiban

Miközben az élettudományokban a XIX. század második felében megszületik a homeosztázis koncepció, majd mind több tudományterületre kiható paradigma lesz (rendszerelmélet, kibernetika, közgazdaságtan), az „akadémikus” pszichológia csak a XX. század második felében kezdi adaptálni. Mindezek előtt azonban a pszichoanalízisben, Sigmund Freud, majd Anna Freud munkásságában már a lelki egyensúly, a szorongás, mint egyensúlyvesztési forrás és annak elhárító mechanizmusai alapos elemzésre kerülnek. A jelen dolgozatban a pszichoanalízis két klasszikusának munkásságát az elhárító mechanizmusok szempontjából tekintjük át, kiemelve, hogy milyen sokféle szempontból elemezték e mechanizmusokat, s ezáltal miképpen alapozták meg azok későbbi széles körű kutatásait. A tanulmány végén ezeket a tájékozódást segítő irodalmi példákkal kiegészítve soroljuk fel.

Sigmund Freud munkássága

Az énvédő mechanizmusok. [*Abwehrmechanismen, defense mechanisms*] „felfedezése” és tárgyalása a Sigmund Freud munkásságából kibontakozott, máig is legkomplexebb és legkompaktabb pszichológiai személyiségelméleti rendszer elemeként vált a tudomány részévé. Az előbbi két jelző használata talán túlzónak tűnhet, de validitását igazolja az a tény, hogy a személyiségpszichológiai elemzési és kutatási irányzatok mindegyikére vonatkozóan releváns és további kutatásokat generáló tartalmakkal rendelkezik. Van

- (1) személyiség-szerkezeti modellje (strukturális és topológiai),
- (2) személyiség-fejlődési modellje (libidófejlődési szakaszok),
- (3) az előbbi kettőben foglaltakra (felettes én, ösztönén, én, tudattalan) épülő pszichodinamikai modellje (kathexis, anti-kathexis, szorongás, énvédő mechanizmusok),
- (4) a fejlődésire épülő karakterológiai, tipológiai modellje,
- (5) a fejlődésire és a pszichodinamikaira alapozódó differenciális pszichológiai modellje (a fejlődési fixációk és dinamikai különbségek szerepe az egyéni karakter- és patológia-különbségekre),
- (6) a fejlődésire és pszichodinamikaira épülő etio-patológiai modellje,

(7) valamennyi korábbira és mindezeknek a beteg–terapeuta-kapcsolatbeli megjelenésére alapozódó pszichoterápiás modellje és módszertana, eszköztára, sőt „dogmatikája”. (A *dogmatika* kifejezéssel itt a klasszikus pszichoanalitikus terápia és terapeuta-képzés közismerten szigorú szabályrendszerére utalunk. THOMÄ, H.–KÄCHELE, H. 1987.)

Mint tudjuk, az élőkéről folyt tudományos – elsősorban és közelebbről orvostudományi, élettani – gondolkodásban (ahonnan Freud maga is orvosként, neurológusként indult) a XIX–XX. században más tudományterületekre, így a pszichológiára is kiható módon meghatározóvá vált a rendszerelméleti gondolkodásba integrálódó egyensúly, azaz homeosztázis koncepció. A homeosztázis elméletben implikált, hogy az élőlények ökonomikusan működő rendszerek, melyek a változó környezettel való kapcsolatban optimalizálják anyag-, energia-, információforgalmukat annak érdekében, hogy bizonyos határok közt mozogva egyensúlyi állapotukat, identitásukat fenntartsák.

Sigmund Freudnak azon munkái, amelyekben már megjelennek az elhárító mechanizmusokra vonatkozó gondolatai, még az 1800-as évek végén láttak napvilágot. Ilyen – az elhárítás kifejezést címében is hordozó – mű a *The neuro-psychoses of defense* 1894-ben, majd az ehhez kapcsolódó *Further remarks on the neuro-psychoses of defence* 1896-ban (FREUD, 1896). Freud elhárítási pszichoneurózisoknak tartotta a hisztériát, a kényszerbetegséget, a fóbiát, a hallucinációs pszichózisokat és a paranoiát.

Freud az elfojtásnak, mint legfőbb elhárító mechanizmusnak, külön tanulmányt is szentelt (FREUD, 1915a), majd az 1915–17. évi nevezetes előadássorozatában *Ellenállás és elfojtás* cím alatt újratárgyalta azt a terápia felől közelítve és magyarázva. Így írt róla: „Az a kórokozó folyamatot, amelynek létezését az ellenállás bizonyítja, nevezzük el elfojtásnak. [Verdrängung]” Etiológiai jellegét és fontosságát kiemelve említi: „Ez a tünetképződés előfeltétele, de egyben olyasmis is, amihez hasonlót nem ismerünk” (FREUD, 1917a./1986:241). Ugyanitt említi még, hogy egyrészt az elfojtás olyan, mintha az én észre sem venné – tehát nem tudatosuló, s épp ez az aspektusa teszi indokolttá, hogy alaposabb elemzése és megértése érdekében a tudattalanra vonatkozó megközelítést a leíró jellegűről a rendszerbelire kell változtatni.

Az 1915-ös dolgozatban elemzi az elfojtás folyamatát, megkülönböztetve annak három szakaszát. Első lépésben az „öselfojtás”. [Urverdrängung] történik, melynek tárgya nem valamely ösztöntörekvés, hanem az ahhoz kapcsolódó gondolatok, képek. Ennek révén a tudattalanban létrejön egy olyan „mag”, amely – mint a mágnes a vasszemcséket – magához vonzza az asszociálódó egyéb elfojtandó elemeket. E tartalmak dinamikailag ellenmegszállás tárgyává is válnak. Az „ös” jelző arra is utal, hogy ennek révén jönnek létre az időben legelső elfojtott tartalmak, amelyek olyan vonzással bírnak a későbbiekben elfojtandókra, mint

a neutroncsillag a többi galaktikus anyagra. E genetikus (itt: fejlődési, időbeli) jelentése mentén van kapcsolat az öselfojtás és a fixáció között. A második lépés – a szűkebb értelemben vett – elfojtás vagy „utólagos elfojtás”. [Nachdrängen] Az előző szakaszbeli tudattalan centrumba vonzódáshoz társul a személyiség más, magasabb instanciája felőli taszítás, visszataszítás (*Abstoßung*) – talán találóbb a kitzasztás kifejezés (M. L.). A harmadik szakasz az „elfojtott visszatérése”, azaz megjelenése az álmokban (FREUD, 1900), elvétésekben (FREUD, 1901), viccekben (FREUD, 1905), alkotásokban (FREUD, 1908; 1910).

Freud a felejtést, az elfojtással magyarázó híres ötletét ugyan már 1898-ban papírra vetette *A feledékenység pszichológiai mechanizmusai* címmel, a legfőbb elhárító mechanizmusról, az elfojtásról csak 1915-ben készített külön tanulmányt (FREUD, 1915a; ERŐS, 1997). A későbbiekben számos, a pszichoneurózisok különböző fajtáival foglalkozó, főképp etiológiai közelítésű „monografikus” (Freud, 1895; 1896b) és esetelemző tanulmánya jelent meg, melyekben részletesen elemzi az elhárító mechanizmusok kóroki és közvetítő-dinamizáló szerepét, egymással való kapcsolódásukat, összefüggéseiket az egyes kórképek, betegségek kialakulásában (ERŐS–MARTIN, 1998).

Az elfojtásról és a tudattalannal készült dolgozatok miatt jelentősnek mondható 1915-ös évet követően Freud 10 esztendő múlva szentelt újabb önálló tanulmányt a rendszerében második jelentősebb elhárító mechanizmusnak, a tagadásnak (FREUD, 1925, ERŐS, 1997) „*A tagadás az elfojtott tartalom tudomásulvételének egyik módja, valójában már az elfojtás megszüntetése, ám nem jelenti az elfojtott tartalom tudomásulvételét.*” – írta (i. m. 1997:147). Az analizált részéről tagadó nyelvtani szerkezetben a terápia kontextusába behozott, asszociált tartalommal a tudatos én szinte kezd megbarátkozni, mondhatni kacérkodik vele, sőt kóstolgatja. Ez utóbbi, elfogyasztást, azaz konzummációt implikáló kifejezés azért is lehet helytálló, mert a tagadás – mint az objektumok és a szubjektum közti egyik közvetítőfolyamat – fejlődési előképeként éppen a táplálékfelvételt, a bent-kint elhatárolást, az inkorporációt, introjekciót vagy annak hiányát említi fel példaként. E mechanizmusoknak a kognitív funkciókra történő transzfere révén „*A tagadási szimbólum használatával a gondolkodás megszabadul az elfojtás korlátaitól, és olyan tartalmakkal gyarapodik, amelyek nélkülözhetetlenek a működéshez.*” (i. m. 148). A jó és rossz szétválasztását, ezáltal a tagadást nemcsak az örömelv működésével hozza kapcsolatba, hanem duális ösztöntanával is, mikor így ír: „*Az igenlés – mint az énnel való egyesítés helyettesítése – az Eroszhoz, a tagadás pedig – mint az eltávolítás utódja – a destruktív ösztönhöz tartozik*” (i. m. 150).

A most említett, mindössze négyoldalas tanulmány előtt két évvel jelent meg *Az ősválami és az én* (1923) című elméleti munkája. Az ebben írottak szerint az elfojtás egyrészt az az állapot, amelyben a képzetek a tudatosulás előtt voltak, másrészt az az erő, amely e képzetek tudatba kerülését megakadályozza. Az énből kiinduló erő célja, hogy a képzetek egy részét tudattalanítsa és hogy érvényre

jutásukat gátolja. Az elfojtásnak Freud elemzése értelmében személyiségstrukturáló hatása van, hiszen ezáltal (is) jön létre a személyiségtartalmak tudattalan tartománya (minőségi, topológiai modell). A tudattalan egy része ún. lappangó, tudatképes, tudatelőttés.[*Vorbewusst*]; másik része magától nem tudatképes, dinamikailag tudattalan.[*Unbewusst*] E munkájában a szublimációról is említést tesz, miszerint az átszellemítés egyik formája a tárgyi libidó átváltoztatása nárcisztikus libidóvá, és minden szublimáció lehetséges közös módja a tárgyak deszexualizálása. „*A szublimációnak egyik alfaja az ellenhatásképzés útján történő elfojtás...*” – írta a *Három értekezés a szexualitásról* c. munkájában (FREUD, 1915c/1992: 111); aktuálgenetikusan az (1) elfojtás – (2) ellenhatásképzés (reakcióképzés) – (3) szublimáció-mechanizmus sorrendet implikálva. A regresszióról szóló előadásában úgy fogalmazott, hogy: „*A szublimálás különben csak egy különleges esete a nemi törekvések más, nem szexualitáshoz való hozzáidomulásának*” (FREUD, 1917b/1986:283).

Nemcsak közvetlenül az elfojtásnak, de a reakcióképzésnek is személyiségstrukturáló hatást tulajdonított. A felettes ént, énídeált egyrészt az ösztönén első tárgyválasztásai maradványának, másrészt azok elleni indulatokkal (az ösztönén ösztönfolyamataival) szembeni erős reakcióképződménynek tekintette. E munkában az eltolásról úgy írt, mint az ösztönenergiáknak az eredeti tárgytól való eltereléséről, és – utalva a tárgyalt szublimációval való kapcsolatra – kiemelte, hogy legkönnyebb a deszexualizált Erosz áttolása.

A személyiség és a külvilág, illetőleg a különböző személyiségrészek közti viszonyból, valamint a fejlődési folyamatokból levezetve tárgyalta az alapvető szorongásfajtákat, amelyek csökkentésére vagy megszüntetésére lennének hivatottak az elhárító mechanizmusok. Anna Freud írta: „*A lényeg az, hogy akár a külvilágtól, akár a felettes éntől való félelemtől van szó, a szorongás az, ami az elhárító folyamatokat működésbe hozza*” (FREUD, A. 1936/1994:50).

A külvilág fenyegető hatásai indukálják a reális szorongást vagy valóság-szorongást, (1) az ősvilágban rejlő készlettel a neurotikus libidószorongást, (2) a felettes én szigora a lelkiismereti szorongást (3) hozza létre. Végül a halálszorongást (4) tárgyalja, melyet az én és a felettes én viszonyából eredeztet, és eredete szerint, fejlődését tekintve két típusát különbözteti meg: az egyik a melankóliás, amit a születési traumára, a másik a realitásszorongás, amit az elhagyatottságra vezet vissza.

Az imént több szempontból kiemelt 1915 előtt egy esztendővel – s egyben az első világháború kezdetének évében – jelent meg a *Totem és tabu* című munkája (FREUD, 1914). Ebben például a démonok általi megbüntetéstől való félelmet a tudattalan ellenséges indulat projekció útján (kiemelés tőlem) való elfojtásával magyarázta (FREUD, 1914, MARTIN:63). Szinte kiemelve abból az alapvető gondolatkörből, hogy minden elhárító mechanizmus az ösztönén, a felettes én vagy a valóságsszorongás elhárítására szolgál, azt írta, hogy „*A projekció azonban nem*

elhárításra teremtett, ott is létrejön, ahol konfliktus nincs. Belső észrevévések kifelé való projekciója primitív berendezés.[...] amelynek külvilágunk alakításában rendes körülmények között igen nagy szerepe van” (i. m. 63). A projekció patoplasztikus pszichodinamikai hatását a *Féltékenység, paranoia és homoszexualitás* című munkájában világitotta meg részletesen (FREUD, 1922).

Egy másik jelentős metapszichológiai, egyben társadalomlélektani munkájában a *(Tömegpszichológia és én-analízis, 1921)* Freud önálló fejezetet szentelt az identifikációnak (FREUD, 1921, ERŐS, 1995). Ez „*mint a másik személy iránti kötődés legkorábbi megnyilvánulási formája.[...] kezdetektől fogva ambivalens*” (i. m. 216). Az egyik kontextus, amelyben az identifikációt elemezte, a tünetképződés három mechanizmusának megvilágítása. Ezek egyike az ödipális időszakbeli, ellenkező nemű személyre irányuló birtoklási és az azonos nemű szülő iránti félreállítási vágy. A második az, amikor a személyiség a kötődés magasabb, tárgyválasztási.[*kathexis*] szintjéről a korábbi identifikációs szintre regrediál. Ennek keretében az identifikált egyaránt lehet a szeretett illetve a nem szeretett személy is. E részidentifikációk formája lehet ez utóbbi személy tüneteinek identifikálása, mintegy a helyébe törekvési tudattalan vágyak miatti vezeklés, önbüntetés, a szenvedésében való azonosulás. A harmadik tünetképződési útként a pszichés fertőzést említette, amely hasonló tudattalan vágyú, fantáziájú, komplexusú személyek körében jön létre. Alapja a hasonló komplexus folytán meglévő „*behelyettesedni tudás vagy behelyettesedni akarás*” (i. m. 218). Ez a szubsztitúció nem azonos az együttérzéssel (empátia: „*az a folyamat, amelynek segítségével az énidegen más személyeket meg tudjuk érteni, fel tudjuk fogni*” (uo.). Összegezve: „*Az azonosulás a tárgyhöz való érzelmi kötődés legkorábbi formája, regresszív utakon képes a libidinózus tárgykapcsolatot helyettesíteni a tárgynak az énbe való egyidejű introjekciójával, és létrejöhet minden olyan újonnan fölismeret, más emberekkel közös vonás hatására, ahol a másik ember nem tárgya a szexuális ösztönnek. Minél jelentősebb ez a közös vonás, annál eredményesebb a részleges azonosulás, és ezáltal már egy új kötelék kezdetének tekinthető*” (uo.). Külön említendő még, hogy az introjekció révén az én két részre tagolódhat, az egyik az elveszett – tárgy – introjektumot, a másik az elhagyatás miatti agressziót tartalmazhatja, mely utóbbi viszont konfliktusba kerül a felettes én által képviselt lelkiismerettel, és ez alapozza meg pl. a melankóliát.

Anna Freud munkássága

Anna Freud az elhárító mechanizmusokat monografikusan elsőként tárgyaló *Az én és az elhárító mechanizmusok* című, először 1936-ban megjelent könyvének egy későbbi kiadásához harminc esztendő múlva írott előszavában az elhárító mechanizmusokat úgy határozta meg, mint azokat a módokat és eszközöket, aho-

gyan és amelyekkel az én a szorongást és a kint elhárítja, valamint az impulzív viselkedés, az érzelmek és az ösztönkésztetések felett ellenőrzést gyakorol.

A Sigmund Freud által Az ősválami és az én (Freud, 1923) c. munkában az elhárító mechanizmusokra alkalmazott hasonlatot Anna Freud is használta. Eszerint azok határőrök, melyek az én határait védik. Működésük következtében a torzítatlan ösztönimpulzusokat már nem figyelhetjük meg. Ezek „*némán és észrevétlenül zajlanak. A legtöbb, amit tehetünk, utólagos rekonstrukciójuk, valójában sohasem figyelhetjük meg őket működés közben*” (i. m. 15).

Az analitikus technikákat áttekintő fejezetben fogalmazta meg, hogy „*Az analitikus teendője tehát mindenekelőtt az elhárító mechanizmusok felismerése*” (i. m. 19). Az álomfejtés nemcsak az ösztönén-tartalmak tanulmányozására alkalmas, hanem elhárító mechanizmusok megismerésére is. Az énvédő mechanizmusok bonyolult és fáradtságos visszafordítása helyett a „*szimbólumok lefordításának technikája, a megértés útjának lerövidítése*” is alkalmazható a tudattalan mélyebb rétegeinek feltárására (i. m. 20-21).

A korai – és ortodoxizálódó – pszichoanalízis vezető, historikus, genetikus szemléletével szemben Anna Freud arra is figyelmeztetett, hogy „*az ennek az analitikus órán, a szabad asszociációkkal szembeni ellenállás formájában megjelenő elhárító műveletei a páciens jelen életéhez is tartozhatnak*” (i. m. 25).

Az apja addigi munkásságát az elhárító mechanizmusok nézőpontjából röviden áttekintő részben Anna Freud kilenc mechanizmust sorolt fel: regresszió, elfojtás, reakcióképzés, izoláció, meg nem történtté tétel, projekció, introjekció, önmaga ellen fordulás és ellentétbe fordítás, melyekhez „*egy tizediket is hozzá kell tennünk, mely inkább a normalitás és nem a neurózis tanulmányozásához tartozik: ez a szublimáció, azaz az ösztönök áthelyezése*” (i. m. 40). Meglepő, hogy e felsorolásba nem vette fel a korábban említettek, tehát apja által elemzettek közül a következőket: identifikáció, tagadás, konverzió, eltolás, helyettesítés, melyekkel együtt az addig tárgyalt mechanizmusok száma 15.

Az elhárító mechanizmusok osztályozásának, rendszerezésének kérdése Anna Freudot erősebben foglalkoztatta, mint apját. A téma szakirodalmában talán elsőként tesszük explicitté osztályozási rendszerét. Monográfiájának több helyéről összegyűjtve, nála ennek a következő hat dimenziója található: (1) a hatásereőség: milyen erős ösztöntörékvéssel szemben eredményes; (2) veszélyesség: patogenitás, megbetegítő hatás; (3) a céltárgy: ösztöntípus; (4) az ösztönfolyamat vagy annak észlelése; (5) az időbeliség (aktuál- és ontogenetikus); (6) a szorongáskeltő veszély forrásának helye (külső vs. belső).

Az első szempont, a hatásereőség kapcsán írja, hogy „*Az elfojtás elméletileg az elhárítás általános fogalma alá rendelhető és a többi speciális módszer mellé helyezhető. Mindazonáltal a hatások szempontjából egyedülálló helyet foglal*

el a többivel összehasonlítva. Mennyiségileg jóval eredményesebb náluk: olyan intenzív ösztönimpulzusok kezelésére is képes, amelyekkel szemben más elhárító intézkedések teljesen hatástalanok” (i. m. 44).

A második szempont a veszélyesség: patogenitás, megbetegítő hatás; „... Az elfojtás azonban nemcsak a leghatékonyabb, hanem egyben a legveszélyesebb mechanizmus is. Az éntől való disszociáció, mely a tudatosságnak az ösztönélet és az érzelmi élet egész területéről való visszavonódását vonja maga után, a személyiség integritását egyszer s mindenkorra lerombolhatja... [..] Nem kevésbé súlyos a többi elhárító módszer következménye sem, de ezek – még heveny alakjukban is – a normalitás határain belül maradnak. Számtalan átalakuláson, torzuláson és én-deformitáson keresztül nyilvánulnak meg, melyek a neurózisnak részben velejárói, részben helyettesítői” (i. m. 44-45).

A harmadik osztályozási szempont, az ösztöntípus, mint céltárgy szerinti felosztásban írja: „Az elfojtásnak mindenekelőtt talán a szexuális vágyak legyőzésében van jelentősége (tehát Erosz- és libidó-ellenes – M. L.), míg más módszerek könnyebben használhatók a különböző ösztönerekkel, különösen az agresszív impulzusokkal szemben” (i. m. 45) – tehát ez utóbbiak Thanatosz-ellenesek. Emlékezzünk rá, hogy Sigmund Freud a regressziótól történő elhatároláskor azt írta: „Az elfojtás fogalma tehát nem zár magába semmilyen a nemiségre vonatkozó viszonyt; kérem ezt jól jegyezze meg. Tisztára lélektani folyamatot jelez, amelyet még jobban jellemezhetünk azáltal, hogy helyrajzinak, topikusnak nevezük” (Freud, 1917b./1986: 280), valamint a tagadást Thanatosszal hozta összefüggésbe, mint annak megnyilvánulását említette (Freud, 1925/1997: 150)!

A negyedik osztályozási szempontot – az irányultságot – a könyv vége felé lelhetjük fel (10. fejezet). Eszerint egyes mechanizmusok – mint az eltolás, ellentétbe fordítás, önmaga ellen fordulás – magára az ösztönfolyamatra irányulnak. Az elfojtás és a projekció azonban csak az ösztönfolyamat észlelését – mondhatni tudatosulását – akadályozza meg (i. m. 95.)

Az ötödik, az időbeliség szempontja, mint rendezőelv, két vonatkozásban is felmerül, az egyik az aktuálgenetikus, a másik az ontogenetikus. Az előbbivel kapcsolatban a szerző így fogalmazott: „Vagy az is lehet, hogy ezek az egyéb módszerek (az elfojtáson kívüli egyéb mechanizmusok – M. L.) csak befejezik, amit az elfojtás elmulasztott teljesíteni, vagy akkor kell megküzdeniük a tudatba visszatérő tiltott képzetekkel, ha az elfojtás kudarcot vall.” (i. m. 45). A mondat második felében felvetett lehetőség azt implikálja, hogy az elfojtás lehet gyengébb, mint a többi mechanizmus. Ez viszont ellentmond az első szempontnál említetteknek. Szinte ennek feloldására tért vissza a második – ontogenetikus – szempontban implikált elhárítástárgy (ösztöntípus) specifikusság lehetőségére, mikor ezt írta: „De az is lehetséges, hogy minden elhárító mechanizmus először egy bizonyos egyedi ösztönkésztetés megfékezésére alakul ki, és így kerül kapcsolatba a gyermeki fejlődés speciális fázisával” (i. m. 45). Ez utóbbi megjegyzéssel

pedig az időbeli rendszerezés ontogenetikus aspektusát vetette fel. Ezzel kapcsolatban ekkoriban még nem nyilatkozott túlzott bizakodással: „Az elhárító mechanizmusok időbeli pozícióknak megfelelő besorolása elkerülhetetlenül osztozik mindabban a kétségben és bizonytalanságban, melyeket az analitikus elméletben a kronológiával kapcsolatos kijelentéseknek mind a mai napig tulajdonítunk. Így aztán a legjobb, ha felhagynánk az osztályozási kísérletekkel, és ehelyett inkább a védekező reakciókat igénylő helyzeteket tanulmányoznánk részletesen” (i. m. 47). (Bár a könyvében megfogalmazottak tükrében (i. m. 32) úgy tűnik, hogy az elhárító mechanizmusokat – a későbbi személyiségelméleti terminológiával élve – trait, azaz tartós vonás jellegűnek gondolja, itt mégis felveti a helyzetfüggő elemzés szükségességét, melyet pl. Erskine elméleti tranzakcióanalitikus tanulmányában is (ERSKINE, 1988), valamint Juni és Yanishefsky (1983) empirikus munkájukban is felvetnek.)

A hatodik osztályozási szempont a szorongáskeltő forrás helye. Ezzel kapcsolatban így írt: „Ha tagadásra akadunk, tudjuk, hogy külső veszélyre adott reakcióról van szó, ha elfojtás lép fel, az én ösztönningerekkel harcol” (i. m. 86). Eszerint a tagadás a külső – a Sigmund Freud-féle osztályozás szerint a realitás-szorongás –, míg az elfojtás a belső eredetű ösztönsszorongás – és mint korábról S. Freudtól tudjuk, felettes én szorongás – elhárítását szolgálja. Azonban ezen osztályozási szempontrendszer szerint nem könnyű valamennyi ismert elhárításformát lokalizálni, besorolni; pl. ilyen nehézség példaként említette az énszűkítést, a gátlást és az azonosulást. Még nehezebb az e szerinti osztályozás, ha a mechanizmusok kombinálódnak (ld. még Freud, A. 1978:166).

Az Anna Freud által felvetett osztályozási szempontok használatával általunk explikált rendszerezési modellt az alábbiakban foglaltuk össze (1. táblázat):

1. táblázat

Az énvédő mechanizmusok első osztályozási modellje Anna Freud monográfiája (1936) nyomán

I. Hatáserősség: első az elfojtás, majd a többi
II. Veszélyesség (patogenitás): első az elfojtás, majd a többi
III. Ösztöntípus mint céltárgy: 1. Erosz-ellenesek: elfojtás 2. Egyéb ösztön (Thanatosz) ellenesek: más elhárítások
IV. Ösztönfolyamatra vagy annak észlelésére: 1. A folyamatokra: eltolás, ellentétbe fordítás, önmaga ellen fordulás 2. Az észlelésre: elfojtás, projekció
V. Időbeliség: A) Aktuálgenetikus szempont: 1. elfojtás, 2., 3..befejező fajták B) Ontogenetikus szempont: ösztönfejlődési fázisok szerinti sorrendben

VI. Szorongásforrás helye:

1. Külső forrás: tagadás, énszükítés
2. Belső forrás, ösztöningerek: elfojtás

VII. Egészség–betegség:

1. patogén: elfojtás, projekció, reverzálás, tagadás...
2. egészséges: szublimáció

A könyv II. fejezetében – mely *Az elhárítás előszakaszai* címet viseli – már a gyermekanalitikus Anna Freud autonómiája „szólal meg”. A fantáziabeli, majd a szó- és tettebeli tagadást elemzi. Az „objektív kín és veszély” elhárításának harmadik eszközeként az énszükítést értelmezi és illusztrálja. Bizonyos teljesítménnyel és rivalizációval kapcsolatos aspirációk feladása, gátlás alá helyeződése további frusztrációktól és szorongásoktól óvhatja meg a személyt.

A III. fejezetben – *Példák az elhárítás két típusára* alcímmel – a szakmában később róla elhíresült identifikáció-formát, az agresszorral történő azonosulást elemzi, majd a későbbi elhárító mechanizmus klasszifikációs rendszerekben (pl. STEINER et al. 2001) az érettebb formák közé sorolt altruizmust. Az elsővel kapcsolatban felveti, hogy „*Az ellenfél fizikai utánzása. [...] csak az összetett szorongásélmény egyik aspektusának asszimilációját jelenti. Megfigyeléseink azt mutatják, hogy a többi elemmel is meg kell küzdeni*” (i. m. 87). A gyermek a szorongást keltő tárgy bizonyos vonásait introjiciálja, és így dolgozza fel az átélt szorongást. Az agresszorral való azonosulás során „... *az identifikáció vagy introjekció összeolvad egy másik fontos mechanizmussal. Az agresszor megszemélyesítésével – tulajdonságainak magára öltésével vagy agressziójának utánzásával – a fenyegetettséget átélő gyermekből a fenyegetést előidéző személy lesz*” (i. m. 88). A továbbiakban lényeges gondolatokat fogalmaz meg e komplex elhárításforma fejlődési, személyiségstrukturális és normalitási, klinikai szempontjait tekintve. „*Az agresszorral való azonosulás egyfelől a felettes én kialakulásának előfázisát, másfelől a paranoia kifejlődésének közbülső stádiumát reprezentálja. Az előbbire az identifikáció, az utóbbira a projekció révén hasonlít. Az identifikáció és projekció ugyanakkor az én normális működéséhez tartoznak. Következményeik nagymértékben attól függenek, hogy milyen anyagra alkalmazzák őket.*”

Az introjekció és projekció sajátos kombinációja, melyre az »azonosulás az agresszorral« kifejezést alkalmazzuk, csak addig tekinthető normálisnak, amíg az én a tekintélyekkel való összeütközései, vagyis a szorongástárgyakkal való megküzdése során alkalmazza őket. Olyan elhárító folyamat, melynek ártalmatlansága nyomban megszűnik, és a mechanizmus patológiássá válik, amint a személy szerelmi életére viszi át” (i. m. 93). Az agresszorral való azonosulás általa elvégzett elemzését végül elméleti szempontból értékelve kiemeli a terápiabeli áttételi jelenségek értelmezésében, kezelésében való jelentőségét (i. m. 94).

Míg a féltékenység és az agresszió projekciója zavart kelt az emberi kapcsolatokban, az ösztönimpulzusainkról mások javára történő lemondás az – Edward Bibringtől vett kifejezéssel illetett – alturizmus, altruista lemondás, a projekció mindennapi és kevésbé feltűnő formája. Az altruizmust gyakorló az előnyben részesített személybe saját ösztönös vágyait helyezi, s a másikban segíti azok kielégülését: „*Ha valaki mások javára lemond a késztetéseiről, sokkal becsesebb lesz számára az ő életük, mint a sajátja.*” – írja Anna Freud (i. m. 102), s e komplex jelenségre a közismert Rostand-figurát, Cyrano de Bergeracot és annak történetét hozza fel példaként.

A monográfia utolsó, IV. részében a serdülőkori, az ösztönerőktől való félelem által motivált elhárításokat elemzi. Az én és az ösztön-én viszonyának taglalása után vizsgálja az aszketizmust, mint a valódi elfojtásnál egyszerűbb, vagy annak egy speciális eseteként tekinthető folyamatot (i. m. 120), majd az intellektualizációt, mint az ösztönveszély legyőzésének egyik eszközét, mely messze terméketlenebb akár a latencia, akár a felnőttkor időszakának mentális produkcióihoz képest (i. m. 125). A kötetet záró, a serdülőkori tárgykapcsolatok szempontjait, a serdülőkor és a pszichopatológiai vulnerabilitás hasonlóságait elemző részben szinte megelőlegezi az Erikson-féle (ERIKSON, 1950) normatív krízis szemléletet is (i. m. 126–131).

Másik híres, mondhatni szó szerint iskolateremtő, a gyermek-pszichoanalízis első „tankönyvének” számítható *Normalitás és patológia* (FREUD, A. 1973/1999) című könyvében több helyütt és többféle szempontból is érinti az énvédő mechanizmusok témáját. Már a kötet első, módszertani jellegű fejezetében külön *A védekező mechanizmus, mint a megfigyelés tárgya* alcím alatt tárgyalja az elfojtás, reakcióképzés, a szublimációk és a projekció megfigyelhető viselkedéses jeleit (i. m. 19–20). Az *Ellenállások* címszó alatti bevezető sorokban azzal az előzetes reménnyel foglalkozik lemondó módon, hogy a gyermekanalízisben könnyebb dolga van az analitikusnak az ösztön-derivátumok felszínre hozatalát illetően, mint a felnőtteknél, s megállapítja: „... az analízissel szembenálló erők – ha lehetséges – még erősebbek a gyermekeknél, mint a felnőtt pácienseknél” (i. m. 24). Ennek a sajátosságnak az okait a továbbiakban nyolc pontban mutatja be.

A normalitás gyermekkori megállapításáról írott 3. fejezetben külön közel tízoldalas részt szentel a regresszió elemzésére (i. m. 57–65). Ennek bevezetőjeként a regressziót, mint az egészséges fejlődés alapelvét konceptualizálja, majd annak három típusát (topográfiai, időbeli és formális) vázolja apja *Álomfejtés* c. munkájának 1914-ben készült kiegészítése nyomán. Ezt követően részletesen elemzi az ösztön- és libidófejlődésben, valamint számos szempontból az én-fejlődésben megfigyelhető regressziót. Ezen belül kiemeli, hogy a regresszió az én elhárító tevékenységének eredményeként is létrejöhet (i. m. 63). A kórosság vizsgálatáról szóló első, szintén módszertaninak tekinthető fejezetben külön kiemeli a permanens regressziókat és azok következményeit (i. m. 76–78). Ugyancsak

külön alcím alatt elemzi a frusztrációtűrés és a szublimációs képesség korai megnyilvánulásait (i. m. 79–80).

Sigmund Freud és lánya, Anna Freud énvédő mechanizmusokkal kapcsolatos írásainak, munkásságának korántsem teljesnek mondható áttekintő bemutatása végére érve célszerűnek mutatkozik kiemelni, hogy ezen igen összetett probléma mennyi vetületét, szempontját, megközelítési módját elemezték, vetették fel. Mindezek a későbbi pszichológiatörténetben, kiterjedve a pszichoanalitikus irányzat határain és keretein túlra is, mint a személyiségdinamikai folyamatok legjelentősebbjei, az énvédő mechanizmusok egyre gyarapodó kutatási irányzatai artikulálódtak, vagy születtek újabb, a Freudok munkájában még csírájában sem fellelhető (kísérletes) kutatásokat. Az alábbi táblázatban felsoroljuk azokat az elemzési szempontokat, amelyek Sigmund Freud és Anna Freud munkáiból az énvédő mechanizmusok tárgyalása során kirajzolódnak (2. táblázat):

2. sz. táblázat

Az énvédő mechanizmusok kutatásának a freudi művekben implikált szempontjai (részben kronologikus sorrendben)

1. Az énvédő mechanizmusok szerepe a pszichoterápiában: az ellenállások keletkezésében, az ellenállások célja, elemzése, terápiás kezelése.
2. Az énvédő mechanizmusok és a lelki kórállapotok, kórfolyamatok kapcsolata.
3. Az énvédő mechanizmusok egymáshoz való viszonya a betegség dinamikában.
4. Az énvédő mechanizmusok biológiai – élettani – neurális alapjai.
5. Az énvédő mechanizmusok és a személyiségtípus, -karakter kapcsolata.
6. A lelki fejlődés és az énvédő mechanizmusok kialakulása.
7. Egyes mechanizmusok részletes elemzése (pl. elfojtás, tagadás, altruizmus)
8. Az énvédő mechanizmusok rendszerezése.
9. Az énvédő mechanizmusok és a tárgy (társas) -kapcsolatok.

Napjainkra az elhárító mechanizmusok kutatásának a következő főbb területei rajzolódnak ki:

- (1) Az elhárító mechanizmusok evolúciós (filogenetikus) és etológiai megközelítése (PLUTCHIK–KELLERMANN–CONTE, 1979; BOWLBY, 1980)
- (2) Az elhárító mechanizmusok és a pszichés egyedfejlődés (Bibring et al. 1961; Wallerstein, 1967; Freud, A. 1973; Cramer, 1979; 1991; Vaillant, 1983)
- (3) Az elhárító mechanizmusok neuropszichológiája (Gur–Gur, 1975; Sandel–Alcorn, 1980; Barkóczi–Séra–Kömlösi, 1983; Miller, 1986; Spiegel, 1986)

- (4) Az elhárító mechanizmusok kísérletes vizsgálata (Halpern, 1977, Davis – Swartz, 1987.)
- (5) Az elhárító mechanizmusok pszichometriai vizsgálatának fejlesztése (pl. Blum, 1950; Gleser–Ihilevich, 1969; Kragh, 1969; Plutchik–Kellerman–Conte, 1979; Bond et al. 1983; Cramer, 1988; Steiner–Araujo–Koopman, 2001; Martin, 2003)
- (6) Az elhárító mechanizmusok karakterológiai szerepe, differenciális pszichológiája (Reich, 1933; Slagle, 1965; Juni–Yanishefsky, 1983; Harder, 1984; Erskine, 1988; Erskine et al. 1988; Tauschke et al. 1991)
- (7) Egyes elhárító mechanizmusok elemzése (Lewin, 1941; Kernberg, 1957; Gerő, 1987; Goldstein, 1991; Csuhai, 1993; Matolcsi, 1996)
- (8) Az elhárító mechanizmusok és kognitív folyamatok (Festinger 1960, Osgood 1960, Kreitler–Kreitler, 1972. Heilbrun–Pepe, 1985, Gacono–Meloy, 1988) és *kreativitás* (Martin, 2002a; 2005b)
- (9) Az elhárító és a megküzdő (coping) mechanizmusok egymáshoz való viszonya (Haan, 1977; 1993; Steffens–Kächele, 1988; Cramer, 1998)
- (10) Az elhárító mechanizmusok – betegség- és/vagy kórkép-specifikusság (Bond–Vaillant, 1986; Pollock–Andrews, 1989; Kállai–Kóczán–Martin, 1993; Vaillant, 1994; Spinhoven et al. 1997; Kipper et al. 2004)
- (11) Az elhárító mechanizmusok és a lelki egészség kapcsolata (Martin, 2005a)
- (12) Az elhárító mechanizmusok összefüggése a kontrollhellyel (Martin, 2002b)
- (13) Az elhárító mechanizmusok egyéni és csoport-pszichoterápiás, valamint gyógyítóteam vonatkozásai (Hermann, 1988; Rudas, 1984, Perry et al. 1993. Vas és mtsai, 2001)
- (14) Az elhárító mechanizmusok szociodemográfiai vonatkozásai (Weinstock, 1967; Vaillant, 1983; Snarey–Vaillant, 1985)
- (15) Az elhárító mechanizmusok osztályozása, rendszerezése (Vaillant, 1971; Leigh–Reiser, 1982; Vaillant–Bond–Vaillant 1986; Steiner et al. 2001.)

IRODALOM

- BARKÓCZI I., SÉRA L., KOMLÓSI A. (1983): A nagyagyféltekék funkcionális asszimmetriája, a küszöbalatti percepció és egyes elhárítómechanizmusok kapcsolata különböző kísérleti helyzetekben. *Pszichológia* 3. évf.: 175–204.
- BIBRING, G., DWYER, T., HUNTINGTON, D, S., VALENSTEIN, A. F. (1961): A Study of The Psychological Processes in Pregnancy and the Earliest Mother–Child Relationship. *The Psychoanalytic Study of The Child*, 16: 9–72.
- BLUM, G.S. (1950): *The Blacky Pictures: a technique for the exploration of personality dynamics*. The Psychological Corporation, New York.

- BOND, M. P., VAILLANT, J. S. (1986): An Empirical Study of the Relationship Between Diagnosis and Defense Style. *Arch. of General Psychiatry*, Vol. 43. March.: 285–288.
- BOND, M. GARDNER, S. T., CHRISTIAN, J., SIGAL, J. J. (1983): Empirical Study of Self-rated Defense Styles. *Arch. of Gen. Psychiatry* 40. (3): 333–338.
- BOWLBY, J. (1980): Attachment and Loss. Vol. VII. Separation Anxiety and Anger. Hogarth Press and The Institute of Psychoanalysis, London.
- CRAMER, P. (1979): Defense mechanisms in adolescence. *Developmental Psychology*. 15.: 476–477.
- CRAMER, P. (1988): The Defense Mechanisms Inventory: A review of research and discussion of the scales. *J. of Personality Assessment* Vol. 52.: 142–164.
- CRAMER, P. (1991): The Development of Defense Mechanisms. Springer–Verlag
- CRAMER, P. (1998): Coping and Defense Mechanisms: What's the Difference? *Journal of Personality* Vol. 66. 6.: 919–946.
- CSUHAJ Cs. K. (1993): Az acting out pszichoanalitikus értelmezésének alakulása. *Pszichoterápia* II. évf. 4. sz. 211–224.
- DAVIS, P. J., SWARTZ, G. E. (1987): Repression and the inaccessibility of affective memories. *J. of Pers. And Soc. Psychol.* Vol. 52.: 155–162.
- ERIKSON, E. H. (1950): Growth and Crises of the „Healthy Personality”. NY
- ERŐS F.–MARTIN L. (szerk.): Sigmund Freud művei II. köt. Klinikai esettanulmányok I. Cserépfalvi Kiadása, Budapest.
- ERŐS F. (szerk.) (1995): Tömegpszichológia, Társadalomlélektani írások. Sigmund Freud művei V. köt. Cserépfalvi Kiadó, Budapest.
- ERŐS F. (szerk.) (1997): Ösztönök és ösztönsorsok, Sigmund Freud Művei VI. Filum Kiadás.
- ERŐS F. (szerk.) (1998): Sigmund Freud művei VII. köt. Klinikai esettanulmányok II. Filum Kiadás.
- ERSKINE, R. G. (1988): Ego Structure, Intrapsychic Function, and Defense Mechanisms: A Commentary on Eric Berne's Original Theoretical Concepts. *Transactional Analysis Journal*, Vol. 18. No. 1.: 6–14.
- ERSKINE, R. G., CLARKSON, P., GOULDING, R. L., GRODER, M., MOISO, C. (1988): Ego State Theory: Definitions, Descriptions, And Points Of View. *Transactional Analysis Journal*, Vol. 18. No. 1.: 15–19.
- FESTINGER, L. (1960): A kognitív disszonancia elmélete. In.: Hunyadi Gy. (szerk.): *Szociálpszichológia*. 75–83. Gondolat Kiadó, Budapest.
- FREUD, A. (1936): *Das Ich und die Abwehrmechanismen* (1937) *The Ego and Mechanisms of Defence*. Hogarth Press, London. Az én és az elhárító mechanizmusok Párbeszéd Könyvek, Budapest, 1994.
- FREUD, A. (1973): *Normality and Pathology in Childhood*, Penguin Books. Normalitás és patológia a gyermekkorban. Animula Kiadó, Budapest, 1993.
- FREUD, A. (1978): Azonosulás a támadóval. In.: Zrinszky L. (szerk.): *Magatartásminták – azonosulás*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- FREUD, S. (1894): *The Neuro-Psychoses of Defense*. In: Strachey, J. (Ed. and Trans.) *The standard edition of the complete works of Sigmund Freud*, Vol. 3: 43–61. Hogarth Press, London, 1966.

- FREUD, S. (1895): Obsessions and Phobias: Their Psychical Mechanisms and Their Aetiology. In: Standard Edition, 3: 71–82.
- FREUD, S. (1896): Further remarks on neuro-psychoses of defense. In: Strachey, J. (Ed. and Trans.) The standard edition of the complete works of Sigmund Freud, Vol. 3: 161–185. Hogarth Press, London, 1966.
- FREUD, S. (1898): The Psychical Mechanisms of Forgetfulness. In: Standard Ed. 3: 261–285.
- FREUD, S. (1900): Álomfejtés. Gondolat Kiadó, Budapest, 1992.
- FREUD, S. (1901): A mindennapi élet pszichopatológiája. Bibliotheca, Budapest, 1958.
- FREUD, S. (1905): A vicc és viszonya a tudattalanhoz. In: Buda B. (szerk.): Freud: Esszék. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
- FREUD, S. (1908): A költő és a fantáziaműködés. In: Halász L. (szerk.): Művészetpszichológia. 193–200. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- FREUD, S. (1910): Leonardo a Vinci egy gyermekkori emléke. Buda B. (szerk.): Freud: Esszék. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
- FREUD, S. (1914): Totem és tabu. In: Erős F.–Martin L. (szerk.): Tömegpszichológia, Társadalomlélektani írások. Sigmund Freud művei V. köt.: 23–157. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1995.
- FREUD, S. (1915a): Repression. In: Strachey, J. (ed. and trans.) The standard edition of the complete works of Sigmund Freud, Vol. 14: 141–158. Hogarth Press, London, 1957. Magyarul: Az elfojtás. In: Erős F. (szerk.): Ösztönök és ösztönsorsok, Sigmund Freud Művei. VII.: 63–76. Filum Kiadás, 1997.
- FREUD, S. (1915b): A tudattalan. In: Erős F. (szerk.): Ösztönök és ösztönsorsok, Sigmund Freud Művei. VII.: 63–76. Filum Kiadás, 1997.
- FREUD, S. (1915c): Három értekezés a szexualitás elméletéről. Dick Manó Kiadása, Budapest; Könyvjelző Kiadó, Nyíregyháza, 1992.
- FREUD, S. (1917a): Ellenállás és elfojtás. In: Bevezetés a Pszichoanalízisbe. 235–247. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- FREUD, S. (1917b): A fejlődés és a visszaesés (regresszió) szempontjai – kóroktan. In: Bevezetés a pszichoanalízisbe. 278–292. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- FREUD, S. (1917c): A szorongás. In: Bevezetés a pszichoanalízisbe. 320–335. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- FREUD, S. (1921): Tömegpszichológia és én-analízis. In: Erős F. (szerk.): Tömegpszichológia, Társadalomlélektani írások. Sigmund Freud művei V. köt. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1995.
- FREUD, S. (1922): Féltékenység, paranoia, homoszexualitás. Some Neurotic Mechanisms in Jealousy, Paranoia and Homosexuality. Standard Edition, 18: 221–232.
- FREUD, S. (1923): Az ősvalami és az én. Hatágú Síp Alapítvány, 1991; In: Buda B. (szerk.): A pszichoanalízis és modern irányzatai Gondolat Kiadó, Budapest, 1971.
- FREUD, S. (1925): A tagadás. In: Erős F. (szerk.): Sigmund Freud Művei VII. 145–150. Filum Kiadás, 1997.
- GACONO, C. B., MELOY, J. R. (1988): The Relationship Between Cognitive Style and Defensive Process in The Psychopath. Criminal Justice and Behavior Vol. 15/4.: 472–483.

- GERŐ ZS. (1987): A szublimáció elmélete Freud, Hartmann, Kris művei alapján. Magyar Pszichiátriai Társaság Pszichoterápiás Szekció, Pszichoanalitikus Munkacsoport, Budapest.
- GLESER, I. C., IHILEVICH, D. (1969): An objective instrument for measuring defense mechanisms. *J. of Consulting and Clinical Psychol.* 33/1.: 51–60.
- GOLDSTEIN, W. N. (1991): The Clarification of Projective Identification. *American Journal of Psychiatry.* Vol. 148:2: 153–161.
- GUR, R. E., GUR, R. C. (1975): Defense mechanisms, psychosomatic symptomatology and conjugate lateral eye movements. *J. of Consulting and Clinical Psychology* Vol. 43.: 416–420.
- HAAN, N. (1977): *Coping and Defending. Processes of Self Environment organization*, Academic Press, NY.
- HAAN, N. (1993): The Assessment of Coping, Defense, and Stress. In.: Goldberger, L. – Breznitz, S. (Eds.): *Handbook of Stress. Theoretical and Clinical Aspects.* The Free Press, New York.
- Halpern, J. (1977): Projection: A test of the psychoanalytic hypothesis. *J. of Abnormal Psychol.* Vol. 86. 536–542.
- HARDER, D. W. (1984): Character Style of The Defensively High Self-Esteem Man. *J. Clin. Psych.* Vol. 40 (1): 26–35.
- HEILBRUN, A. B., PEPE, V. (1985): Awareness of cognitive defences and stress management. *British Journ. Of Medical Psychol.* Vol. 58.: 9–17.
- HERMANN I. (1988): *A pszichoanalízis, mint módszer*, Gondolat Kiadó, Budapest.
- JUNI, S., YANISHEFSKY, D. (1983): Defensive Style: State or Trait? *Journal of Personality Assessment.* 47. 5.: 537–538.
- KÁLLAI J., KÓCZÁN GY., MARTIN L. (1993): Pániktünetek és az én védelmét szolgáló mechanizmusok kapcsolata, *Magyar Pszichológiai Szemle XLVIII-XLIX.*: 430–444.
- KERNBERG, O. (1957): *Borderline szindróma és patológiás narcizmus.* Kapocs Kiadó, 1990.
- KIPPER, L., BLAYA, C., TERUCHKIN, B., HELDT, E., ISOLAN, L., MEZZOMO, K., BOND, M., MANFRO, G. G. (2004): Brazilian patients with panic disorder: the use of defense mechanisms and their association with severity. *J. Nerv. Ment Dis.* 192 (1): 58–64.
- KRAGH, U. (1969): *Manual till DMT (Manual for DMT).* Testförlaget AB. Scandín, Stockholm.
- KREITLER, H., KREITLER, S. (1972): The Cognitive Determinants of Defensive Behaviour. *Br. J. Soc. Clin. Psychol.* (2): 359–372.
- LEIGH, H., REISER, M. F. (1982): A general systems taxonomy for psychological defence mechanisms. *Journal of Personality Research*, Vol. 26. No. 1.: 77–81.
- LEWIN, K. (1941): Regresszió, retrogresszió és fejlődés In.: *A mezőelmélet a társadalomtudományban* 215–271. Gondolat Kiadó, Budapest, 1972.
- MARTIN L. (2002a): Autodestruktivitás és kreativitás. Előadás. Magyar Pszichiátriai Társaság V. Nemzeti Kongresszusa 2002. március 20–23. Budapest Absztr.: 172.
- MARTIN L. (2002b): Azonosságok és nemi különbségek az autodestruktivitás és a kontrollhelyszférák kapcsolatában. Előadás. Magyar Pszichiátriai Társaság V. Nemzeti Kongresszusa, 2002. március 20–23. Budapest Absztr.: 173.

- MARTIN L. (2003): Pszichometriai és klinikai vizsgálatok a Defense Mechanisms Inventory alkalmazásának megalapozásához és fejlesztéséhez. *Psychiatria Hungarica* 18. évf. 3.: 164–180.
- MARTIN L. (2005a): Elhárítás – megküzdés – lelki egészség. Előadás Magyar Pszichiátriai Társaság XII. Vándorgyűlése 2005. január 26–29. *Psychiatria Hungarica Supplementum*, Budapest. 86.
- MARTIN L. (2005b): Énvédő mechanizmusok személyiség- és klinikai pszichológiai empirikus vizsgálatairól. PhD Értekezés. PTE BTK Pszichológia Doktori Iskola.
- MATOLCSI Á. (1996): A szublimáció fogalmának jelentésbeli módosulása az analitikus pszichológiában. *Pszichoterápia*, V. évf. 1: 33–40.
- MILLER, L. (1986): Is Alexithymia a Disconnexion Syndrome? *Int'l. Psychiatry in Medicine* Vol. 16 (3): 199–209.
- OSGOOD, CH. (1960): Cognitive dynamics in the conduct of Human Affairs. Kognitív dinamika az emberi ügyek irányításában In.: Hunyadi Gy. (szerk.) *Szociálpszichológia* 84–115. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.
- PERRY, J. C., KARDOS M. E., PAGANO C. J. (1993): The study of defenses in psychotherapy using the Defense Mechanisms Rating Scales (DMRS). In: *The Concept of Defense Mechanisms in Contemporary Psychology: Theoretical Research and Clinical Perspectives*. Ed: Hentschel, U. Ehlers, W. NY Springer.
- PLUTCHIK, R., KELLERMAN, H., CONTE, H. R. (1979): A Structural Theory of Ego Defenses and Emotions. In: *Emotions is Personality and Psychopathology*. Ed.: Izard, C. Plenum Press. NY and London.
- POLLOCK, CH., ANDREWS, G. (1989): Defense Styles Associated With Specific Anxiety Disorders. *Am. J. of Psychiatry*. Vol. 146. 11.: 1500–1502.
- REICH, W. (1933): *Charakteranalysis: Technik und Grundlangen für Studierende und Praktizierende*. Analytiker, Wien.
- RUDAS J. (1984): Védekező mechanizmusok. In.: Uő. (szerk.): *Önismereti csoportok. Tömegkommunikációs Kutatóközpont*, Budapest. 65–86.
- SANDEL, A., ALCORN, J. D. (1980): Individual Hemisphericity and Maladaptive Behaviors. *J. of Abnormal Psychology*, Vol. 89. (3): 514–517.
- SNAREY, J., VAILLANT, G. E. (1985): How lover and working class youth become middle class adults: The contribution of ego defense mechanisms upward social mobility. *Child Development* Vol. 56.: 899–910.
- SPIEGEL, D. (1986): Dissociating Damage. *J. of Clinical Hypnosis* Vol. 29 (2): 123–131.
- SPINHOVEN, P., KOOIMAN, C. G. (1997): Defense Style in Depressed and Anxious Psychiatric Outpatients: An Explorative Study. *J. of Nervous and Mental Disease* Vol. 185- No 2.: 87–94.
- STEFFENS, W., KÄCHELE, H. (1988): Abwehr und Bevältigung – Vorschläge zu einer integrativen Sichtweise. *Psychotherapie – Psychosomatic – Medizinische Psychologie*. Vol: 38. (1): 3–7.
- STEINER, H., ARAUJO, K. B., KOOPMAN, C. (2001): The Response Evaluation Measure (REM-71): A New Instrument for the Measurement of Defenses in Adults and Adolescents. *American Journal of Psychiatry* 158 (3): 467–473.
- TAUSCHKE, E., HELMES, E., MERSKEY, H. (1991): Evidence, that defence mechanisms are more related to personality than to symptoms. *British Journal of Medical Psychology*. Vol. 64.: 137–146.

- THOMÄ, H., KÄCHELE, H. (1987): A pszichoanalitikus terápia tankönyve, 1-2 köt. MIET Pszichoterápiás Munkacsoportja, Budapest.
- VAILLANT, G. E. (1971): Theoretical Hierarchy of Adaptive Ego Mechanisms. Archives of General Psychiatry. Vol.24. Feb.: 107–118.
- VAILLANT, G. E. (1983): Childhood Environment and Maturity of Defense Mechanisms. In.: Human Development – An Interactional Perspective. Ed.: Magnusson, D.–Allen, V. L. Academic Press, NY. 343–352.
- VAILLANT, G. E. (1994): Ego Mechanisms of Defense and Personality Psychopathology. Journal of Abnormal Psychology. Vol. 103. February No 1.: 44–50.
- VAILLANT, G. E., BOND, M., VAILLANT, C. (1986): An Empirically Validated Hierarchy of Defense Mechanisms. Arch. Gen. Psych. Vol. 43. Aug.: 786–794.
- VAS J., VARGA G., KOMÁROMI L.-né, BORBÉLY T. (2001): Néhány gondolat kórházi pszichoterápiás stábok védekező és megküzdő stratégiáiról. Pszichoterápia X. évf. 2. sz.: 109–122.
- WALLERSTEIN, R. S. (1967): Development and Metapsychology of The Defense Organization of The Ego. Journ. of Am. Psychoanal. Assoc. Vol. 15. (1): 130–149.
- WEINSTOCK, A. (1967): A longitudinal study of social class and defense. J. of Consulting Psychol. Vol. 31.: 539–541.

MARTIN, LÁSZLÓ

MAIN STREAMS OF DEFENCE MECHANISMS NOWADAYS AND ITS ORIGINS IN THE WORK OF SIGMUND FREUD AND ANNA FREUD

In the clinical, theoretical and metapsychologic studies of S. Freud we review his basic concepts about four types of anxiety and most important defence mechanisms which play role in psychoneurotic illnesses and development of character (conversion, repression, negation, sublimation, reaction formation, displacement, projection, identification, substitution, regression). Studying two fundamental books of Anna Freud (The ego and mechanisms of defense, Normality and pathology in childhood) we show the viewpoints, which she used for classification of defences. She described former (post – Oedipal), adolescent defences: ego-systole, identification with aggressor, altruism, asceticism, and intellectualization. In these papers she wrote much more valuable remarks to handling defences in psychotherapy. At the end of our study we list the main directions of assessment defences in contemporary psychology.